

Buffiere F.: Eros adolescent, la pédéraste dans la Grèce antique, Les Belles Lettres, Paris 1980.

Calame Cl.: Les chœurs de jeunes filles en Grèce archaïque, édition dell' Ateneo et Bizzardi, Lausanne 1975.

Cavaignac Eu.: Sparte, A. Fayard, Paris 1948.

Chrimes K.T.M.: Ancient Sparta, Manchester 1949.

Coulanges F. de: Etude sur la propriété à Sparte, A. Piccard-E. Thirin, Paris 1880.

Delcourt M.: Stérilités mystérieuses et Naissances maléfiques dans l' Antiquité classique, Fac. de Philosophie et Lettres-Liège/E. Droz, Paris 1938.

Devereux G.: La psychanalyse et l'histoire. Une application à l'histoire de Sparte, E.S.C., Janvier-Février 1965.

Dumézil G.: Mythes et Dieux des Germains, Essai d'interprétation comparative, E. Leroux, Paris 1939.

Finley M. I.: Economy and society in Ancient Greece, B.D. Shaw - R. P. Saller ed., London 1981.

Gernet L.: Les Grecs sans miracles, éd. de la découverte/Maspero, Paris 1981.

Jeanmaire H.: La Crypte Lacédémonienne, R.E.G., tome XXVI, 1913. Courot et Courtes, Essai sur l'éducation spartiate et sur les rites d'adolescent dans l'Antiquité hellénique, Bibliothèque Universitaire Lille-Paris 1939.

Jaeger W.: Paideia (γὰρ μεταφρ. από τα γερμ.), éd. Gallimard, Paris 1964.

Καρδάρη Χρ.: Ιστορία της Σπάρτης, εκδ. Καρδαίτσας.

Levy E.: La grande Rhétra, KTEMA No 2, 1977.

Loraux N.: La belle mort spartiate, KTEMA No 2, 1977. Le Lit, la Guerre, l'Homme, revue française d'Anthropologie, tome XXI, Janvier-Mars 1981.

Marrou H.-I.: Les classes d'âge de la jeu-

nesse spartiate, R.E.A., tome XLVIII, Janvier-Juin 1946. Histoire de l'Education dans l'Antiquité, Le Monde Grec, Seuil, Paris 1948.

Michell H.: Sparta, Cambridge 1952.

Mosse Cl.: Sparte archaïque, La parola del Passato, vol. XXVIII, 1973. La vérité sur Sparte, revue française L' Histoire, No 51, 1982.

Oliva P.: Sparta and her social problems, Prade 1971.

Ollier F.: Le mirage spartiate, Etude sur l'idéalisation de Sparte dans l'Antiquité grecque de l'origine jusqu'aux cyniques, éd. de Boccard, Paris 1933.

Parati L.: Sparta arcaica, Storia di Sparta arcaica, Firenze 1920.

Rawson E.: The Spartan Tradition in European Thought, Oxford 1969.

Roobaert A.: Le danger hilote? KTEMA No 2, 1977.

Roussel P.: Sparte, éd. de Boccard, Paris 1960.

Schnaap-Gourbeillon A.: L' invasion dorienne a-t-elle eu lieu?, revue française L' Histoire, No 48, 1982.

Sergent B.: L' homosexualité initiatique dans l' Europe ancienne, Payot, Paris 1986.

Tajelaar C. M.: Παιδες και έφηβοι, Some notes on the Spartan stages of youth, Mnemosyne, serie IV, vol. XX, 1967.

Tigander E. N.: The legend of Sparta in Classical Antiquity, Stockholm 1965-1973.

Vidal-Naquet P.: Le chasseur noir, éd. de la découverte/Maspero, Paris 1983.

Will E.: Doriens et Ioniens, Essai sur la valeur du critère ethnique appliqué à l'étude de l'histoire de la civilisation grecque, Université de Strasbourg 1956.

Wolski J.: Les changements intérieurs à Sparte à la veille des guerres Médiques, R.E.A., tome LXIX, 1967.

The Spartan Upbringing

N. Birgialias

Upbringing, the training and education, that is, of the future citizens is probably the most important institution in ancient Sparta. From antiquity and until today the system of Spartan upbringing has closely and almost exclusively been connected with notions, such as obedience, patriotism, the citycamp, absolute loyalty and the perfect soldier; as well as with the peculiar way the Spartan upbringing had been applied and exercised. The Doric origin of Spartans has served as the starting point of such approaches and interpretations.

The version, according to which the Spartan upbringing was but a perfect school of military training, a most effective machine exclusively producing soldiers derives, in our opinion, from two of the most celebrated, ancient theorists of education: Plato (Laws) and Aristotle (Politics). Our intention here is not to dispute this interpretation, but to point out that this perfect «school» was essentially and primarily training and educating Spartan citizens, not only soldiers. We attempt to approach the Spartan upbringing as a procedure aiming to the formation and completion of the identity of the Spartan citizen.

Through the various phases of this procedure the Spartan youths could build up their social and political consciousness and conception.

Ο ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Πέντε αιώνες πρώιμου ελληνικού πολιτισμού 1600-1100 π.Χ.

Η έκθεση που οργανώσε η Ελλάδα για να συμμετάσχει στις εκδηλώσεις για την ανακρίβη του Βερολίνου ως πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης 1988, είχε θέμα τον Μυκηναϊκό πολιτισμό.

Η έκθεση αυτή παρουσιάζεται τώρα στην Αθήνα, στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, και θα διαρκέσει ως τις 31 Μαρτίου.

Πρόκειται για μια από τις καλύτερα ως τώρα οργανωμένες εκθέσεις που φιλοξενήθηκαν στις αίθουσες των περιοδικών εκθέσεων του Εθνικού Μουσείου.

Ο Μυκηναϊκός πολιτισμός, που το

ονόματό του το χρωσάται στις Μυκήνες, το πιο σημαντικό ως τώρα κέντρο της περιόδου 1600-1100 π.Χ., δεν είναι υπόθεση αποκλειστικά της αργολικής αυτής πόλης.

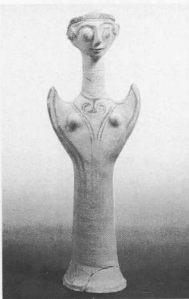
Μπορεί ο Schliemann με τις ανασκαφές στις Μυκήνες τον περασμένο αιώνα να έδωσε υπόσταση στο θρύλο και στον κόσμο που περιγράφουν τα ομηρικά έπη, όμως ο μυκηναϊκός κόσμος δεσπόζει στο χώρο του Αιγαίου και εξαπλώνεται πέρα απ' αυτόν. Η Δυτική Μεσόγειος και η Εγγύς Ανατολή είναι περιοχές που ανταλλάσσουν πολιτιστικά αγαθά, στα πλαίσια του ακμαίου εμπορίου, κάτω από τον

έλεγχο που ασκούν τα πιο σημαντικά ελληνικά μυκηναϊκά κέντρα στο Αιγαίο.

Έτσι τα πολύτιμα χρυσά ευρήματα από τις Μυκήνες και τα απλά καθημερινά σκευη από ένα μικρό «χωριό» της εποχής είναι όψεις του ίδιου πράγματος, με ισότιμη συνεισφορά ως προς τις πληροφορίες που προσφέρουν για την ανασύσταση της ζωής και των αξιών την περίοδο αυτή. Από την άποψη αυτή η παρουσίαση του υλικού στην έκθεση, σε συνδυασμό με τους επεξηγηματικούς πίνακες που με εύληπτο τρόπο πληροφορούν τον επισκέπτη, είναι υπο-

Σφίγγα (14ος-13ος αι. π.Χ.), ελεφαντόδοντο, Ακρόπολη Αθηνών.

Γυναικείο ειδώλιο τύπου Ψ (12ος αι. π.Χ.). Βρέθηκε στο μικρό ιερό στην κάτω Ακρόπολη της Τίρυνθας.

δειγματική.

Η προϊσταμένη της Προϊστορικής Συλλογής του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, Έφορος Αρχαιοτήτων κα Αικ. Δημηκοπούλου, η οποία είχε και τη γενική ευθύνη της οργάνωσης της έκθεσης, γράφει...

«Κατά την προετοιμασία της έκθεσης επιδιώξαμε καταρχήν την όσο το δυνατόν πληρέστερη παρουσίαση του Μυκηναϊκού Πολιτισμού με αντικείμενα από ολόκληρη τη Μυκηναϊκή Ελλάδα, καθώς και από άλλες περιοχές του Μυκηναϊκού Κόσμου. Στόχος μας ήταν τα μηνύματα του πολιτισμού αυτού να μεταδοθούν ζωντανά και να γίνουν κτήμα του κοινού, αλλά παράλληλα η έκθεση να προκαλέσει και το ενδιαφέρον των ειδικών. Θεωρήσαμε ότι αυτό θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί, αν η οργάνωση της έκθεσης έφευγε από τα παραδοσιακά σχήματα και αναζητούσε άλλους, διαδραστικότερους τρόπους παρουσίασης.

Έτσι, αντί της απλής παράθεσης των εκθεμάτων κατά χρονολογική σειρά, κατά είδη ή κατά γεωγραφικές περιοχές, επιλέχθηκε ένας πιο σύνθετος τρόπος έκθεσης, που καλύπτει θέματα τη χωροχρονική διάσταση, αλλά δε σταματά εκεί. Επιχειρεί παράλληλα μια βαθιά τομή στις αξίες του Μυκηναϊκού Κόσμου· ανιχνεύει τις ρίζες και προβάλλει τις ποικιλίες του όψεως και τα καλλιτεχνικά του επιτεύγματα. Ακόμη και για την επιλογή των εκθεμάτων χρησιμοποιήθηκαν νέα κριτήρια. Βασιστήκαμε στην αρχή ότι τα σημαντικότερα έργα τέχνης ενός πολιτισμού δεν είναι αναγκαστικά και οι πιο αντιπροσωπευτικοί μάρτυρες του κόσμου που τα δημιούργησε. Γι' αυτό, παράλληλα με τα πολύτιμα έργα τέχνης, που υπάρχουν αρκετά στην έκθεση ως χαρακτηριστικά δείγματα των περιφημών μυκηναϊκών ανακτο-

ρικών εργασιών, παρουσιάζονται και αντικείμενα που οι Μυκηναίοι χρησιμοποιούσαν στην καθημερινή τους ζωή. Τα αντικείμενα αυτά αντικατοπτρίζουν ίσως καλύτερα το μέσο πολιτιστικό επίπεδο και διαφωτίζουν, ως ένα βαθμό, τον τρόπο ζωής και τις ποικίλες δραστηριότητες του απλού, αστικού πληθυσμού. Σύμφωνα με το σκεπτικό αυτό, τα τριακόσια εξήντα οκτώ αντικείμενα της έκθεσης απαρτίζονται από δύο μεγάλες εκθεσιακές ομάδες. Στην πρώτη παρουσιάζεται το υλικό κατά γεωγραφικές ενότητες, που αφορούν τόσο στους αρχικούς πυρήνες ανάπτυξης του Μυκηναϊκού Κόσμου, όπως είναι η Αργολίδα, η Μεσσηνία, η Λακωνία, η Αττική, η Βοιωτία και η Θεσσαλία, όσο και στην περιφέρεια, δηλαδή την Αχαΐα, την Ήπειρο, τα Ιόνια Νησιά και τη Μακεδονία. Επιπλέον αντιπροσωπεύονται και οι περιοχές, όπου εξαπλώθηκαν σταδιακά οι Μυκηναίοι, δηλαδή οι Κυκλάδες, η Κρήτη, τα Δωδεκάνησα, η Μικρά Ασία και η Κύπρος, δημιουργώντας έτσι μια πρώιμη αυτοκρατορία. Ο επισκέπτης καλείται να γνωρίσει, μέσα από τα αντικείμενα της πρώτης εκθεσιακής ενότητας, τα κοινά στοιχεία των διαφόρων περιοχών του Μυκηναϊκού Κόσμου και συγχρόνως να αντιληφθεί τις διαφορές ανάμεσα στα σημαντικότερα μυκηναϊκά κέντρα και σε αυτά της περιφέρειας. Επίσης, να διακρίνει την περιήφιμη πολιτικοκοινωνική οργάνωση των Μυκηναίων με την ανώτερη θέση των μεγάλων κέντρων, τα οποία, όμως, όφειλαν τη δύναμή τους σε αυτήν ακριβώς την ύπαρξη των πολλών μικρών δορυφορικών κέντρων.

Η δεύτερη εκθεσιακή ενότητα περιέχει υλικό που αναφέρεται στη γένεση του Μυκηναϊκού Πολιτισμού και την επίδραση της Κρήτης στη διαμόρφωσή του, καθώς και στους βασικούς

τομείς ζωής των Μυκηναίων, όπως η θρησκεία, η γράφη, η ανακτορική οργάνωση και οικονομία, η κυνηγετική και πολεμική τέχνη, οι καθημερινές δραστηριότητες, καθώς και το πολυσύνθετο πλέγμα των εμπορικών και πολιτιστικών τους σχέσεων με τα βασίλεια της Αιγύπτου και της Ανατολής και με τη μακρινή Ευρώπη. Επίσης παρουσιάζονται οι διάφορες μορφές της μυκηναϊκής τέχνης, όπως είναι η ζωγραφική, η μεταλλοτεχνία, η μικροτεχνία και η κεραμική. Έτσι ο θεατής, μετά την πρώτη του γνωριμία με τα γενικά χαρακτηριστικά και τη γεωγραφική εξάπλωση του Μυκηναϊκού Πολιτισμού, μπορεί να εμβαθύνει ακόμη περισσότερο στις διάφορες όψεις του πολιτισμού αυτού με την εξέταση των ειδικών θεμάτων».

Νομίζουμε ότι το απόσπασμα αυτό από τον κατάλογο της έκθεσης φανερώνει με τον καλύτερο τρόπο τους στόχους της έκθεσης και τον τρόπο που οργανώθηκε ώστε να κατανοηθεί και να αναδειχθεί με σαφήνεια ο χαρακτήρας και η σύνθεση του Μυκηναϊκού πολιτισμού. Οστόσο η έκθεση στην τελική της μορφή είναι αποτέλεσμα ολοκληρωτικής δουλειάς και αρμονικής συνεργασίας τεχνικών και ειδικών επιστημόνων με τους αρχαιολόγους της οργανωτικής επιτροπής, που είχαν και την ευθύνη για τον τελικό στόχο.

Εκτός όμως από την έκθεση, που καθώς είναι περιοδική κάποτε θα λήξει, ο κατάλογος της έκθεσης θα παραμείνει πάντα ένα σημαντικό επιστημονικό έργο, προσιτό και ευανόητο στο πλατύ κοινό, προσφέροντας πάντα ολοκληρωμένη και υπεύθυνα εικόνα του Μυκηναϊκού πολιτισμού. Ο κατάλογος είναι γραμμένος από ειδικούς επιστημόνες Έλληνες και ξένους και ακολουθεί τη δομή της έκθεσης. Είναι χωρισμένος σε τρία κύρια τμήματα. Στα δύο πρώτα υπάρχουν γενικά κείμενα που αναφέρονται στις μεγάλες ενότητες που συνθέτουν τον Μυκηναϊκό πολιτισμό. Αρχιτεκτονική, μεταλλοτεχνία, σφραγιδογλυφία, θρησκεία κ.ά. προσφέρουν πολυτιμες πληροφορίες τόσο στους ειδικούς επιστημόνες όσο και στο πλατύτερο κοινό. Στο τρίτο τμήμα δίνονται πληροφορίες για τα αντικείμενα κατά εκθεσιακές ενότητες. Τα εκθέματα δεν αντιμετωπίζονται ως μουσειακά αντικείμενα. Θεωρούνται ως φορείς μηνυμάτων, ως κλειδιά που με τη βοήθειά τους ανοίγουμε τις θύρες πληθώρας του Μυκηναϊκού Κόσμου.

**Για την συντακτική επιτροπή
Κλαίρη Ευστρατίου**